

поліції. Практичні можливості психології за рахунок використання сучасних психолого-педагогічних технологій в період професійної підготовки, дозволять підвищити комунікативну компетентність майбутніх поліцейських і поліпшити ефективність їх професійної діяльності в майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Полякова Е. А. Развитие коммуникабельности как основополагающего компонента профессиональной деятельности менеджера-педагога. *Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета*. 2008. № 4. С. 147–155.
2. Родин В. Ф., Цветков В. Л. Коммуникативное общение в профессиональной деятельности сотрудников ОВД РФ. *Вестник Московского университета МВД России*. 2017. № 5. С. 278–281.
3. Пам'ятка працівника Національної поліції України. Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських / уклад.: І. В. Клименко, Д. В. Швець, О. О. Євдокімова, Я. С. Посохова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 52 с.

Отримано 04.02.2020

УДК 159.922.8

Наталія Миколаївна ТЕСЛИК,

*старший викладач кафедри психології, політології
та соціокультурних технологій Сумського державного університету,
кандидат психологічних наук;*

Аліна Романівна ГОНЧАРЕНКО,

*студентка факультету іноземної філології та соціальних комунікацій
Сумського державного університету*

АГРЕСИВНІСТЬ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Проаналізовано прояви агресивності осіб юнацького віку у співставленні зі слухачами первинної підготовки патрульних поліцейських. Виявлено суттєві особливості агресивності досліджуваних, які мають бути враховані при розробці та здійсненні психопрофілактичної програми з особами юнацького віку.

Профілактика злочинної деформації особистості у сучасному світі є актуальною на будь-яких життєвих етапах індивіда. Водночас, окремі вікові групи виявляють вищу сензитивність, у тому числі мова йде про осіб юнацького віку. Підвалинами подібного превентивного впливу має стати глибинне пізнання вікових особливостей розвитку особистості, а в умовах високої динаміки мінливості суспільних процесів – також актуалізація раніше проведених досліджень.

Визначення агресивності осіб юнацького віку детермінує необхідність термінологічної чіткості. У досліджуваній проблематиці спостерігається

плюралістичний підхід до розуміння понять агресія та агресивність, що визначається методологічною позицією дослідника. Попри значну історію вивчення, проблема агресивності осіб юнацького віку лишається актуальною для сучасної психології.

Л. Берковіц пояснює різноманіття у тлумаченні поняття агресія багатозначністю англomовного терміну. А. Басс сутність агресії вбачає у поведінкових проявах людини, що передбачають негативні збитки іншим. Л. Берковіц і С. Фешбах уточнюють, що вплив, який завдав оточуючим шкоду, вважається агресивним лише за умови навмисності [1, 24]. Важко сперечатися із визначенням, запропонованим Р. Бероном та Д. Рідчарсоном, що яким агресією слід вважати будь-яку форму поведінки, якщо її метою є образа або спричинення збитків істоті проти волі останньої [4].

Агресивність визначається як особистісна характеристика, психічна властивість, сутністю якої є схильність до агресивної поведінки. Агресивність межує з поняттями ворожості та жорстокості. За В. В. Давидовим, А. В. Запорожцем, Б. Ф. Ломовим агресивними вважаються ворожі дії, наслідком яких є спричинення шкоди іншій особі [5]. Отже, агресивність – це характерологічна риса, значить, вона піддається соціалізуючому впливу і може здійснюватися профілактика її надмірного прояву [4].

Профілактична програма щодо запобігання проявам кримінальної агресії потребує аналізу агресивності людини як такої [2, с. 123]. Існує стереотипне уявлення про виключну схильність до агресії підлітків. Однак завершення пубертатного періоду та нормалізація гормональних перепадів не виключає соціалізуючих факторів агресивності. Закріплені конструкти агресивних реакцій можуть лишатися властиві особам наступних вікових етапів розвитку, доповнюючись новими. На думку Р. М. Магомєдової, рівень агресивності особистості на кожному етапі її розвитку певною мірою залежить від попередніх етапів онтогенезу [3].

До вибірки увійшли 53 особи юнацького віку, у тому числі 26 дівчат та 27 юнаків віком 16–20 років. У групу порівняння увійшли 60 слухачів первинної підготовки патрульних поліцейських, у тому числі 26 дівчат та 34 юнаки віком 21–33 роки. Враховуючи відбір слухачів за чіткими психологічними критеріями, цілком припустиме значиме відхилення окремих проявів агресивності між підгрупами порівняння. Співставлення спрямоване на виявлення вікових особливостей конкретних проявів агресивності осіб юнацького віку. У дослідженні використано опитувальник рівня агресивності Басса – Дарки [6], для співставлення емпіричних даних використано t-критерій Ст'юдента.

За отриманими даними (табл. 1), особи юнацького віку мають низький рівень агресивності. Співставлення показників окремих проявів агресивності демонструє домінування таких шкал, як «непряма агресія» та

«почуття провини». Зміщення об'єкта агресії, неготовність прямо демонструвати агресивні дії цілком відповідають загальному профілю юнацтва. Відносно високі прояви почуття провини гіпотетично пов'язані із нестійкістю самооцінки осіб юнацького віку. Найменшою мірою для досліджуваних юнаків властиві фізична та вербальна агресія, негативізм.

З іншого боку, у осіб юнацького віку значимо вищий індекс ворожості. Середньозважені групові показники групи фіксуються на верхній межі норми цього показника. Водночас у 18 досліджуваних юнаків (34 % вибірки) індекс ворожості вище норми. Отже, юнацтво виявляє схильність до недовірливої світоглядної позиції, яка у разі оптимального соціалізуючого впливу може стати базою для розвитку критичного мислення. Однак існують ризики деформації у напрямку цинічного світосприйняття.

Таблиця 1

Прояви агресивності досліджуваних

Групи досліджуваних	Фізична агресія	Непряма агресія	Роздратування	Негативізм	Образа	Підозрілість	Вербальна агресія	Почуття провини	Загальний показник агресивності	Загальний показник ворожості
Юнаки	3,6± 1,1	6,38± 2,5	5,25± 1,75	2,28± 1,51	5,11± 2,14	5,23± 2,06	3,58± 2,06	5,85± 1,95	14,68± 5,22	10,06± 3,81
Слухачі	4,08± 1,99	3,87± 1,6	2,28± 1,98	1,17± 1,22	1,65± 1,56	1,96± 1,87	5,68± 2,45	4,45± 1,77	13,62± 4,54	3,63± 2,91
t _{емп} , p≤0,01	-	4,4	7,3	4,3	5,6	8,8	-	4	-	8,3

Порівняння отриманих даних (табл. 1) виявляє наближення значень загального показнику агресивності, проявів фізичної та вербальної агресії. За рештою показників спостерігаються статистично значимі відмінності. Привертає увагу факт того, що за більшістю шкал порівняння прояви агресивності слухачів патрульної поліції нижчі, ніж у юнаків. Виключення становлять параметри фізичної та вербальної агресії. Хоча статистичні відмінності не фіксуються, очевидно, мова йде про вікові особливості юнацтва – схильність до інших проявів агресивної поведінки, у першу чергу ворожої позиції.

Встановлено, що сучасне юнацтво не виявляє надмірної агресивності, однак може бути схильне до ворожості як недовірливої світоглядної позиції. Схильність юнаків до непрямої агресії та почуття провини має бути використано як підґрунтя психопрофілактичних програм у роботі з

даною категорією осіб. Водночас важливо стимулювати збереження низької схильності до фізичної та вербальної агресії у процесі вікового розвитку особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб. : Питер, 2001. 352 с.
2. Григор'єва О. В. Кримінальна агресія: агресія та агресивність. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 123–130.
3. Магомедова Р. М. О причинах проявления агрессивного поведения студентов современного ВУЗа. *Казахский педагогический журнал*. 2012. № 2 (92). С. 131–137.
4. Михайлова О. Б., Софи С. М., Шептура А. В. Агрессивность личности: основные подходы и перспективы в изучении. *Мир Науки*. 2017. Т. 5, № 6. URL: <https://mir-nauki.com/PDF/72PSMN617.pdf> (дата звернення: 12.02.2020).
5. Мишучкова М. Ю. Факторы обуславливающие проявление агрессии подростками. *Вестник Тверского государственного университета. Серия «Педагогика и психология»*. 2011. Вып. 2. С. 70–75. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74269329.pdf> (дата звернення: 12.02.2020).
6. Хван А. А., Зайцев Ю. А., Кузнецова Ю. А. Стандартизированный опросник измерения агрессивных и враждебных реакций А. Басса и А. Дарки : метод. рек. Кемерово : КРИПКиПРО, 2006. 66 с.

Отримано 18.02.2020

УДК 159.9.3

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент;

<https://orcid.org/0000-0002-5149-7892>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КУРСАНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Наведені узагальнені дані щодо особливостей пізнавальної діяльності, поведінки та властивостей особистості курсантів ХНУВС з різним рівнем соціального інтелекту.

Психологічні особливості осіб з високим та низьким рівнем соціального інтелекту проявляються в когнітивній діяльності, властивостях особистості, спілкуванні. Комплексне розуміння особливостей осіб з різним рівнем соціального інтелекту представлено в публікаціях К. Албрехта, Т. Бьюзена. В роботах С. В. Карсканової, А. О. Куракіної, Л. О. Ляховець, Є. Є. Міліці, М. Л. Тарасенко, Н. А. Філіної вивчалися окремі особливості студентів з різним рівнем соціального інтелекту [1].